

LINDA & lærlingar

Elisabeth Dalheim

Telefonen kimar. -Nei, det ligg enno diverre ikkje føre endelege tal om lærlingar og fagprøver for 1996/97-årgangen. Det er ikkje nokon glød i røysta som gjev svaret. Svaret framkallar heller ikkje nokon glød i den andre enden, snarare kan vi høyre eit sukk i begge endane av telefonlinja.

Vi får stadig fleire lærlingar i Noreg. Av desse lærlingane er ein stadig større del kvinner. Men sjølv om fleire kvinner kjem med, vel dei enno minst like tradisjonelt som før.

I denne artikkelen vil vi byrje med å sjå nærare på kvifor det tok så lang tid før data om lærlingar og fagprøver var klare for 1997-årgangen. Deretter vil vi presentere nokre smakebitar frå den nye statistikken som no endeleg er ferdig. I dei grå boksane står det litt om aktørane i prosessen fram mot ny statistikk om lærlingar og fagprøver, og der finn du òg ulike definisjonar og informasjon om statistikken. Boksane kan vere til hjelp om du mister tråden, og om det er ei trøyst; det er fleire før deg som har vorte forvirra.

Kvifor alt tek lang tid

LINDA-fagopplæring vart for fyrste gong på alvor nytta som datainnhentingskjelde i 1996. Det er ikkje så lenge sidan, og dei fleste er vanne med at nye datasystem slit med startvanskar og barnesjukdommar i meir eller mindre grad når dei enno er ferske. Det er ikkje berre datasystemet som skal makte alt, dei som legg inn data må lære seg nye rutinar og setje seg inn i mykje nytt, og dei som skal hente ut data for å lage statistikk, må og setje seg inn i mykje nytt. Når mykje er nytt for mange, tek ofte ting tid! Og såleis har det og vore med LINDA-fagopplæring. Vegane fram mot "endelege"

tal har for 1997-årgangen innimellom vore prega av forvirring og manglande kommunikasjon ikkje berre frå ein, men mange aktørar i denne datainnsamlingsprosessen.

LINDA-fagopplæring leverer data for statistikkproduksjon både til KUF og SSB. All statistikk om lærlingar og fagprøver frå desse to institusjonane byggjer på opplysingar henta ut frå LINDA-fagopplæring.

KUF og SSB har hatt ulike definisjonar på mange omgrep, og hentar ut data for ulike tidspunkt og periodar. Det har difor vore forvirrande for fylka, og andre, å samanlikne tal som er henta ut frå det same systemet av to ulike statistikkprodusentar. Det vert arbeidd med å få til betre løysingar, og det trengst mykje klargjering rundt dei ulike definisjonane som vert nytta i KUF og SSB. Med tid og stunder kan det

Statistikken i denne artikkelen omfattar tal per 1.10.1997 om lærlingar under lov om fagopplæring i arbeidslivet og elevar under lov om vidaregåande opplæring. Berre elevar som deltek i utdanning som normalt er på minst 300 undervisningstimar pr. år, er med i statistikken. Tala byggjer på data frå fylkeskommunane sine elev- og lærlingregister (LINDA). Statistikk om lærlingar og fagprøver er henta frå registeret som heiter LINDA-fagopplæring.

Tala om vidaregåande opplæring under eitt omfattar ikkje elevar i folkehøgskular eller på arbeidsmarknadskurs. Elevar i private gymnas og andre vidaregåande skular som ikkje får offentlege tilskott, er heller ikkje rekna med.

Definisjonar

LINDA står for Lokale inntaksdata for vidaregåande opplæring. LINDA er fylkeskommunane sine elev- og lærlingregister.

LINDA-fagopplæring er den delen av LINDA som omfattar lærlingar og fagprøver.

KUF = Kyrkje-, undervisings- og forskingsdepartementet. KUF hentar data direkte frå LINDA-fagopplæring fleire gonger i året, og lagar statistikk av desse dataene.

SSB = Statistisk sentralbyrå. SSB lagar den offisielle og 'endelege' statistikken om elevar og lærlingar. Fylka lagar rapportar frå LINDA som vert sende til SSB. Av desse rapportane lagar SSB mellom anna statistikk om fullførde fagprøver og igangverande utdanning/lære pr. 1.10. kvart år.

IPOS = Verksemda som har driftsansvaret for LINDA-fagopplæring.

vel òg hende at KUF og SSB klarar å bli samde om nokre definisjonar.

For 1997-årgangen kan det difor enno vere vanskeleg å direkte samanlikne tal frå KUF og SSB når det gjeld lærlingar. Til denne årgangen ville SSB freiste å få inn data tidlegare, men det førte til at det gjekk med altfor mykje tid til innhenting av data. Og det var ikkje berre nokre fylkeskontor som sukket tungt då vi ringde for n'te gong for å høyre kva som eigentleg var gale fatt denne gongen. Nokre av dei som syntest vi masa i litt for stor grad var nok også IPOS. Men endelege data blir det ikkje heilt av seg sjølv! Det går no rykte om at IPOS skal klare å lage ei brukarrettleiing før nye data skal rapporterast inn¹. Då skal det bli mogleg for fylka på ein enkel måte sjølve å teste om dei rapportane dei køyrer for oss er rette før dei sendar dei i veg til oss. I 1998 måtte vi lage tabellar og sende ut til fylka for at dei skulle kunne sjekke om tala var rette. Vi fekk òg meldingar om lite folk og stort arbeidspress frå fylka. Seint ajourhald rundt om i fylka er òg ein av grunnane til at det tok lang tid å få inn data. Mange av fylka sa at dess lenger vi venta med å samle inn data frå fylka, dess fleire lærlingar per 1.10.97 ville vi få med. Dette var òg tilfelle mange månader etter teljingstidspunktet. Då vi starta med den fyrste purrerunden, syntet seg at mange av fylka ikkje hadde hatt moglegheit for å køyre rapportane til oss før lenge etter at fristen vår hadde gått ut. Mange av fylka har verkeleg prøvd å gjere jobben sin, men fleire andre føresetnader var ikkje til stades.

Vil vi ha ferske eller riktige data?

Eit anna problem for alle som ventar på data, er at mange verksemdar rundt om i landet er seine til å

melde frå om lærlingar til fylket. Dette vil vel ikkje endre seg av seg sjølv, og fylka bør ta dette opp med verksemdene. Dette er ei viktig årsak til seint ajourhald av lærlingar som tek læretida si i ei verksemd. For tida held vi, som til vanleg syslar med utdanningsstatistikk i SSB, på med ei stor omlegging av statistikken vår. Eit av måla er sjølvsagt ynskje om å kunne presentere korrekte data tidlegare. Tala til SSB blir ståande som endelege, og det er dermed vårt ynskje at vi har så korrekte data som mogleg. Samstundes har vi eit ynskje om å presentere data medan dei enno er aktuelle. Desse to måla kan av og til gå imot kvarandre. Og nettopp SSB sitt ynskje om å presentere så korrekte data som mogleg, er ei viktig årsak til at ting tek tid.

Å gjere innsamlingsprosessen meir effektiv, og samstundes få meir korrekte data, vil òg vonleg LINDA-fagopplæring etter kvart vere med å bidra til. No skal LINDA rustast opp, og det skal i åra framover investerast ein sekk med pengar og mykje tålmod for å gjere LINDA betre. Om det blir teke omsyn til alle partar, kan vi i spaning vente på ei ny og betre utgåve av LINDA.

Smakebitar frå statistikken om lærlingar

No er det på sin plass med nokre smakebitar frå statistikken om lærlingar og fagprøver som endeleg ligg føre frå SSB.

I alt var det per 1.10.1997 om lag 32 000 lærlingar i heile landet. 18 prosent av alle 18-årige menn var lærlingar, tilsvarende prosent for kvinnene var 8. Av alle 19-årige menn var heile 20 prosent lærlingar, medan 11 prosent av alle 19-årige kvinner var lærlingar på dette tidspunktet. 48 prosent av alle lær-

lingane per 1. oktober 1997 var 18 og 19 år².

Ser vi på heile aldersgruppa 18-24 år, er det i Rogaland vi finn flest lærlingar i høve til registrert årskull. Der hadde 10 prosent av denne aldersgruppa løpande lærekontraktar per 1.10.97. I Aust-Agder hadde 9 prosent i aldersgruppa 18-24 år slike kontraktar. I Oslo og Finnmark utgjorde lærlingane i denne aldersgruppa berre 4 prosent av registrert årskull. Ser vi på heile landet, utgjorde lærlingane i aldersgruppa 18-24 år 7 prosent av registrert årskull. I aldersgruppa 18-24 år finn vi om lag 85 prosent av alle lærlingane med løpande kontraktar per 1.10.97.

Flest lærlingar finn vi i faggruppa *Trearbeids-, bygge- og anleggsfag* (om lag 5 700). To andre store faggrupper er *Elektrofag* (om lag 4 500) og *Mekaniske fag elles* (om lag 4 000). Som vi skal sjå, er det i desse faggruppene langt mellom kvinnelege lærlingar. Dei største faggruppene kor kvinnene er lærlingar er *Husstellfag og Idretts- og ungdomsleiarutdanning* (om lag 2 000 kvinner), men vi finn og mange i faggruppene *Hygiene- og skjønnheitspleiefag* og *Hotell- og restaurantfag* (om lag 1 400 kvinner).

Kvinnene kjem for fullt...

Om lag 32 000 personar var som sagt lærlingar per 1. oktober 1997. Det er ei auke på heile 17 prosent frå hausten 1996. Lærlingtalet auka i same periode med 2 226 menn og 2 451 kvinner. Ser vi på prosentauke frå hausten 1995 til hausten 1997, har talet på kvinner i lære auka med heile 129 prosent, og talet på menn i lære har auka med 47 prosent. Sidan 1990 har talet på lærlingar auka med om lag 15 400, ei auke på 93 prosent. I den same

perioden har talet på elevar under lov om vidaregåande opplæring vorte redusert med 25 900. Sidan 1990 har det òg funne stad ein reduksjon i årskulla.

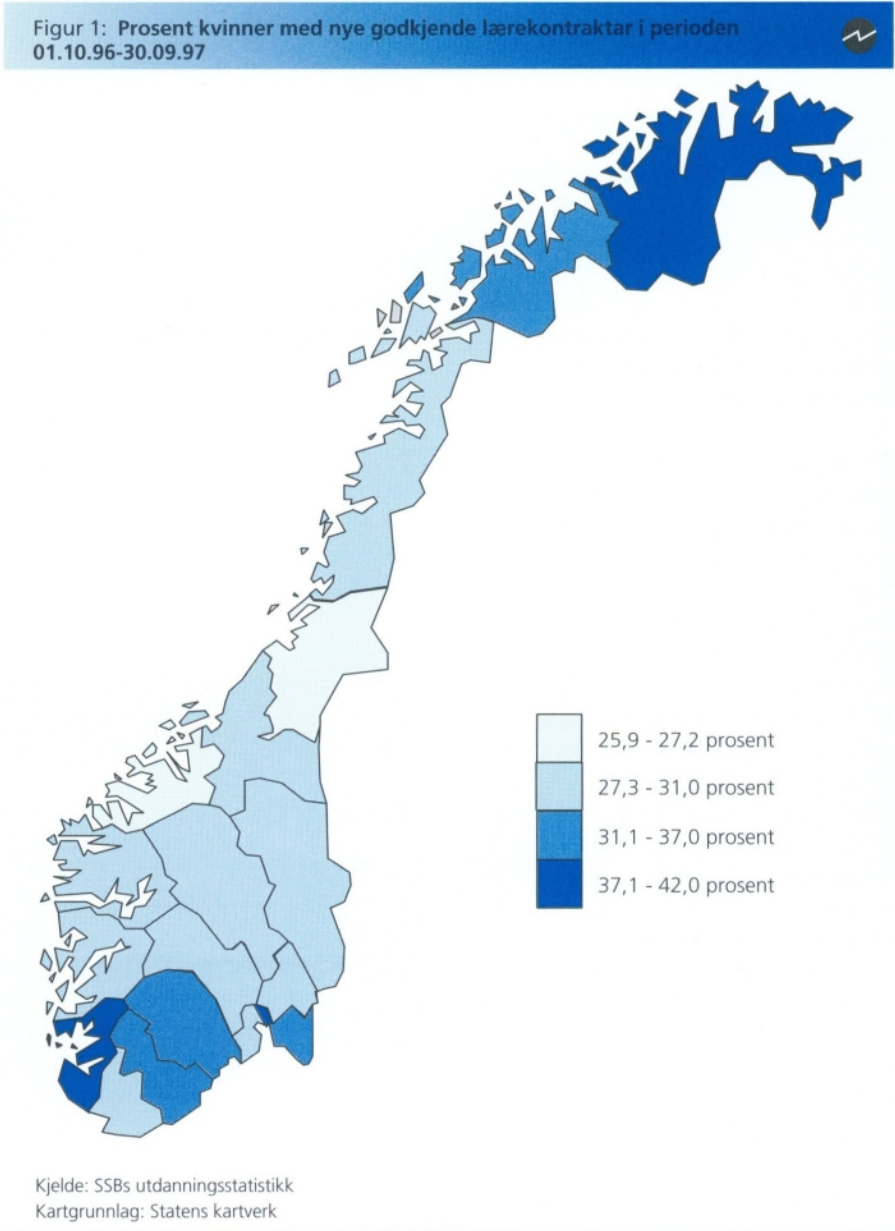
Tabell 1: Lærlingar, etter kjønn. 1995-1997. Avrunda tal

År	I alt	Menn	Kvinner	Prosent kvinner
1995	19 400	15 200	4 200	22
1996	27 200	20 100	7 100	26
1997	31 900	22 300	9 600	30

Kjelde: SSB, utdanningsstatistikk

Å ta ei yrkesfagleg utdanning med avsluttande fagprøve blir med andre ord stadig meir populært. Forskarar, mellom anna frå SSB, peikar på at det allereie no, og i sterkare grad framover, vil vere eit stort behov for menneske med yrkesfagleg kompetanse. Ifølgje utrekningar som SSB har gjort, er vi no inne i ein periode med klar vekst i etterspurnad etter arbeidskraft med fagutdanning frå vidaregåande skole retta inn mot industri og handverk. Framskrivingane syner at tilbodet veks så svakt i høve til etterspurnaden, at ein situasjon med overskots-tilbod i 1995 er i ferd med å snu om til ein klar mangel (Statistisk sentralbyrå 1998). Fleire fylke melder òg i dag om betydeleg mangel på einskilde typar fagarbeidarar. Dermed kan vi seie at det er ei positiv utvikling at fleire vel ei yrkesfagleg utdanning, og vi får vone at trenden held fram.

Av personar med nye godkjende lærekontraktar i perioden 1.10.96-30.9.97 utgjær jentene 31 prosent. Om vi ser nærare på tala, kjem det fram til dels store geografiske skilnader. I Finnmark utgjær kvinnene 42 prosent av personar med nye godkjende lærekontraktar, medan kvinneprosenten i Nord-Trøndelag



er heilt nede i 26 prosent. Høg kvinneprosent har òg Rogaland og Oslo (37). Møre og Romsdal ligg eit stykke under snittet, og har ein kvinneprosent mellom dei med nye lærekontraktar på 27 prosent. Korleis kvinneprosenten i dei andre fylka fordelar seg i høve til landsgjennomsnittet kjem fram i figur 1.

Det er vanskeleg å seie noko om kvifor det er så pass stor skilnad

mellom fylka, men det er interessant å sjå at tre vidt ulike fylke som Finnmark, Rogaland og Oslo har klart å få så stor del kvinnelege lærlingar mellom dei med nye godkjende lærekontraktar.

...men dei vel tradisjonelt

Tala syner tydeleg at kvinnene kjem for fullt, og at stadig fleire kvinner vel å bli lærlingar. Men tyder fleire kvinner at kvinnene vel

meir utradisjonelt enn tidlegare? Tendensen ser ut til å vere at lærlingane vel stadig meir tradisjonelt: Lærlingane vel meir tradisjonelt enn tidlegare år, og i gruppa med personar med nye godkjende lærekontraktar i perioden 1.10.96 til 30.9.97 vel lærlingane enno meir tradisjonelt enn heile gruppa med lærlingar. Tradisjonelt vil her seie at i dei faggruppene som det tradisjonelt er flest menn, blir det enno fleire menn.

Sjølv om det har vorte langt fleire kvinnelege lærlingar, tyder det ikkje at faggruppene har vorte mindre kjønnsesifikke. Heller ikkje for 10 år sidan valde elevane så tradisjonelt som dei gjer no. I 1989 var andelen kvinner i elektrofaga om lag 5-6 prosent. Når vi ser på nye kontraktar er berre knapt 2 prosent kvinner i elektrofaga. Kvinnene som blir lærlingar vel det som og tidlegare har vorte sett på som typiske kvinnefag. Det er positivt at fleire jenter òg er lærlingar og tek fagprøvar, men det er tankevekkjande kor konservative og tradisjonelle ungdommane er i sine val av utdanning og fagområde. Om denne utviklinga held fram, kan det sjå ut som vi ikkje får ein meir kjønnsintegrert arbeidsmarknad framover, snarare tvert imot. Elevane kan nærmast karakteriserast som flokkdyr når dei vel faggrupper. Vi har her laga ei liste over fagområda som er minst populære hjå gutane og minst populære hjå jentene, det vil seie dei typiske jente- og guteval. Vi har teke utgangspunkt i dei nye godkjende lærekontraktane i perioden 1.10.96-30.9.97, eit gjennomsnitt for heile landet.

Om denne utviklinga held fram, kan det sjå mørkt ut for innslag av kvinner på område i arbeidslivet kor det er få kvinner frå før. Trenden med at dei unge vel like tradi-

Tabell 2: Typiske guteval; dei mest upopulære fagområda hjå jentene

Plasse- ring	Fagområde	Prosent jenter
1	Skogbruksfag	0
2	Transport- og kommunika- sjonsfag	0
3	Elektrotekniske fag	0
4	Maritime maskinistfag	1
5	Mekaniske fag elles	2
6	Elektrofag	2
7	Jern- og metallfag elles	2
8	Fiskefag	2
9	Sjøfartsfag elles	3
10	Transport- og kommunika- sjonsfag	3
11	Trearbeids-, byggje- og anleggsgfag	4

Kjelde: SSB, utdanningsstatistikk.

Tabell 3: Typiske jenteval; dei mest upopulære fagområda hjå gutane

Plasse- ring	Fagområde	Prosent gutar
1	Sosialfag	0
2	Terapeutiske fag	4
3	Hygiene- og skjønnheitspleiefag	5
4	Ildretts- og ungdomsleiarutdanning	6
5	Kontorfag	25
6	Fotograffag	28
7	Brukskunst, formgjeving	29

Kjelde: SSB, utdanningsstatistikk.

sjonelt som før, finn vi òg att innanfor delar av høgare utdanning³. Kan hende er det ikkje så overraskande at vala er så tradisjonelle mellom elevane? Gutane og jentene vel yrkesutdanning på eit tidspunkt kor det er svært viktig nettopp å vere flokkdyr. Samstundes understrekar dei sin mannlege eller kvinnelege kjønnsidentitet ved å velje til dels stereotype kjønnsroller⁴. Statistikken syner likevel at det er nokre einslege svaler rundt om kring i landet, og held utviklinga fram, ser det ut som det er ein fare for at dei kjem til å bli einslege svaler på arbeidsplassen sin i framtida.

Dei som hevdar at kvinner i grunnen alltid vil vere annleis enn menn, og at det er heilt naturleg at kjønna vel ulike fagområde når dei skal finne sin plass i arbeidslivet, har her fått litt ved til bålet sitt. På den andre sida kan dette vere eit lite varsku til dei som voner at vi framover vil få ein litt mindre kjønnssegregert arbeidsmarknad. Her er det opp til dei som kjenner seg kalla til å freiste å gjere noko med saka; kva med til dømes framtidige arbeidsgjevarar eller skule- rådgjevarar?

1. Per i dag er det enno ikkje vorte noko av, men kan hende blir det sett av nok pengar i 1999 til å lage ei brukarretteleing.

2. Personar reknast i denne statistikken som 18 år i det kalenderåret dei fyller 18 år.

3. Sjå "Ukens statistikk" og "Aktuell utdanningsstatistikk" og på SSBs heimesider på internett.

Tips om kor du kan lese meir om utdanningsstatistikk:
Serien Aktuell utdanningsstatistikk
AU 6/98: Videregående opplæring
AU 3/98: Utvikling i norsk utdanning 1980-1996
AU 2/98: Utdanning i Norge Nøkkeltall 1998.
AU 1/98: Lærlinger og elever under lov om videregående opplæring 1. oktober 1997, foreløpige tall.

4. Kan hende er ikkje vala så tradisjonelle i høgare utdanning, nett av di folk har vorte eldre? Tenk til dømes på jenteinvasjonen på jus og økonomi.

Litteratur

Statistisk sentralbyrå (1998): *Aktuell utdanningsstatistikk* 1998, 1 og 6.

Statistisk sentralbyrå (1998): *Økonomiske analyser* 1998, 1, 59-64.

Elisabeth Dalheim
(elisabeth.dalheim@ssb.no) er konsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk.